

תפילה ותקיעה בעת מלחמה

בסמ"ג... לא מצאתי זאת המצוה אפילו ברמז, והוא דבר תמוה הרבה. עד שמצאתי במקור דין זה, והוא הספרי בענין זה (הובא לעיל)... ידוע דהלכה כר"ע מחבירו ולא מחביריו... ולכך פסק כתנא קמא, דהוה רבים לגבי דרבי עקיבא.

ג. חצוצרות או שופר

כתוב בגמרא במסכת ראש השנה:

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כז עמוד א:

במה דברים אמורים (שתוקעים בחצוצרות ושופר)? במקדש, אבל בגבולין, מקום שיש חצוצרות - אין שופר, מקום שיש שופר - אין חצוצרות... מאי קראה? דכתיב: 'בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לפני המלך ה' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר, אבל בעלמא לא.

פירש רש"י:

רש"י מסכת ראש השנה דף כז עמוד א:

מקום שיש שופר - כגון ראש השנה ויובל.

מקום שיש חצוצרות - כגון תעניות.

❖ עיין ברמב"ם בהלכות תענית שהובא לעיל, האם התקיעה בתענית

היא דווקא בחצוצרות?

בהתאם לשיטה זו באר האגרות משה, מדוע בצרפת נהגו שלא לתקוע:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קסט:

כתב הריטב"א שליפי הסביר שצריך חצוצרות בתענית נהגו בצרפת שלא לתקוע לעולם בתענית צבור כיון שאין לנו חצוצרות... משמע שלהסוברים שהתקיעה היא בחצוצרות צריך דוקא באלו החצוצרות שנעשו לתקוע בהם במקדש דוקא.

לעומת זאת כמה ראשונים כתבו שבתענית ניתן לתקוע בחצוצרות או בשופר:

מגיד משנה הלכות תעניות פרק א הלכה ד:

מדברי רבינו (הרמב"ם) נראה שאין תוקעין אלא בחצוצרות בגבולין ולא בשופר כלל... ומכל מקום המחזור כדברי הרשב"א ז"ל, דבמקדש איכא תרתי: חצוצרות ושופר, ובגבולין ליכא אלא חד מיניה: חצוצרות או שופר. וזה שמצאנו בדברי הגאונים תקיעה בשופר בתעניות, לפי שבאי זה מהן שירצה רשאי, ובלבד שלא יביא שניהם אלא במקדש.

הרמב"ם כתב שבסכנה לציבור מסוים יש לתקוע בשופר, ובסכנה לרוב ישראל תוקעים בחצוצרות:

מלחמת ה' מסכת ראש השנה דף ו עמוד ב:

לא למדו התרעה בחצוצרות אלא במקדש ובמלחמה שכל ישראל תלויין בדבר. מאי טעמא? דחצוצרות בכנופיא דכל ישראל כתיבי, הא בעלמא לא. אלא מדריב רחמנא 'על הצר הצורר אתכם' גמרינן התרעה לכל צרה וצרה שלא תבא על הצבור, ובמה? בשופר כעין ר"ה. אי נמי כיון דלא קפידא נהגו בשופרות.

❖ לאור דברי הרמב"ם האם בתקיעת שופר במלחמה מקיימים מצוות

עשה?

המשנה ברורה פסק כדברי המגיד משנה:

משנה ברורה סימן תקעו ס"ק א:

עיין במגיד משנה דהכריע לדינא דלא דוקא בחצוצרות דהוא הדין בשופר.

ד. מצוות תקיעה ותרועה בעת צרה בזמן הזה

הרמב"ם ציין שישנם מנהגים שונים לגבי תקיעה בתעניות על עזירת גשמים:

דרשה לראש השנה לרמב"ם:

נהגנו אנו בספרד לתקוע בשופרות בתעניות של התרעה, ושמעתי שאין עושין כן בצרפת כלל.

כתב השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקעו סעיף א:

הקדמה:

בעת מלחמה או צרה, האתגר והקושי מעוררים אותנו לפתוח את שערי הלב בתפילה וזעקה לה, שישמור עלינו ויביא ישועה גדולה לכלל ולפרט.

❖ שאלה: האם יש מצווה מהתורה להתפלל ולתקוע בשופר בעת

מלחמה?

א. תפילה בעת צרה – מצווה מהתורה

הרמב"ם כתב שתפילה בכל יום היא מצווה מהתורה:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה א

מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר 'ועבדתם את ה' אלהיכם', מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפילה... ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה (נוסח) התפילה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה.

הרמב"ם חלק על הרמב"ם, וכתב שתפילה היא חיוב מהתורה רק בשעת צרה:

השגות הרמב"ם לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה:

ענין התפלה אינו חובה כלל, אבל הוא ממידות חסד הבורא יתברך עלינו ששומע ועונה בכל קראינו אליו... כתוב: 'וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם', והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבא על הצבור לצעוק לפניו בתפלה ובתרועה.

לאור זאת כתב הגר"מ פיינשטיין:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן כה:

פשוט שאף הסוברים דתפילה היא רק מדרבנן, הוא רק לענין להתפלל בכל יום אף שאין לו צורך מיוחד, אבל כשיש לאדם צורך מיוחד, כמו בעת צרה, יודו שהוא חיוב מן התורה להתפלל... הוא מעיקרי האמונה לבטוח בהשם יתברך ולבקש מעימו שיעזרהו.

ב. תרועה בעת צרה – מקור הדין

כתוב בתורה:

במדבר פרק י פסוק ט:

וְכִי תִבְאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הָצָר הַצָּר אֲתָכֶם וְהִרְעָתֶם בְּחִצְצֹת וּנְזִכְרָתֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנִשְׁמַעְתֶּם מֵאֲבִיכֶם.

נחלקו התנאים מה כלול במצווה זו:

ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא עו:

'על הצר הצר' - במלחמת גוג ומוגוג הכתוב מדבר... ר' עקיבא אומר: אין לי אלא מלחמה, שדפון וירקון ואשה מקשה לילד וספינה המטרפת בים מניין? תלמוד לומר: 'על הצר הצורר אתכם' - על כל צרה וצרה שלא תבוא על הצבור.

הרמב"ם פסק כדברי רבי עקיבא:

רמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכות א-ד:

מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר: 'על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות', כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן, זעקו עליהן והריעו... ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים, ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד, ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר.

לאור דבריו פירש הנצי"ב, שהמצווה כוללת תפילה עם התקיעה:

העמק דבר במדבר פרק י פסוק ט:

תתקבצו בארצכם טרם תצא למלחמה, אז בשעת כניסה למקום אחד והרעתם בחצוצרות... פירוש 'והרעתם' היינו תפלה שזעקו ויתעוררו בתפלה עם החצוצרות. וכן פירש הרמב"ם הלכות תענית.

❖ עיין לעיל בדברי הרמב"ם האם לדעתו יש מצווה מהתורה להריע בעת

הצרות?

לעומת זאת, חלק ממוני המצוות לא ציינו שיש מצווה לתקוע בעת צרה. ביאר בשיטתם המעשה רקח:

מעשה רקח הלכות תעניות פרק א הלכה א:

תענית דסבירא ליה דתקיעה בכהנים הוא רק לכתחילה, אבל אם אין כהנים ישראלים תוקעין, ועל כל פנים דברי המור וקציעה בזה צ"ע.

ה. חידוש התקיעה בדורנו

כפי שכתב המגן אברהם, במשך דורות רבים לא נהגו לתקוע אף בשעת תענית, אולם, בדורות האחרונים היו שעוררו לחדש את מנהג התקיעה בחצוצרות:

המעין חלק י כרך ד (הרב חיים שרגא פייבל פרנק):

מסתבר יותר דבמקום שאפשר לקיים בחצוצרות ודאי עדיף טפי ואף הגאונים יודו בזה, דמכיון דלהרמב"ם וסייעתו יש בזה קיום מצוות עשה דאורייתא, וכשאין תוקעין בהן מבטלין מ"ע דאורייתא... דעת הרמב"ם וסייעתו דמצות עשה מן החורה להריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבוא על הצבור... כתב הרמב"ם... דעל צרת מלחמה גם הגאונים מודים דתוקעין בחצוצרות... לרגלי המצב... העם היושב בציון נמצא בסכנת מלחמה... החליט הבד"ץ דפה עיר הקדש ירושלים לחדש המצות עשה לתקוע בחצוצרות, כפי דעת הרמב"ם ז"ל, ברוב עם לפני הכותל המערבי.

לעומת זאת הגרא"י ולדנברג כתב שאין ראוי לחדש תקיעה בחצוצרות, אלא יש להסתפק בתקיעה בשופר:

שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן טז:

בעל כרחנו המסקנא המתבקשת ברורה היא, דיש להכריע לשלילה ולומר, דאין לנו לחדש מצוות כאלה מדעתנו ולא טוב אנו מאבותינו ורבותינו הגדולים שבכל הדורות מאז חורבן הבית [לרבות אלה שגרו ושמשו בקדש בפעיה"ק ת"ו וערכו מדי פעם תפלות בעת - צר ע"י הכותל המערבי] שלא עלה על לבם לעשות כזאת, והוא מפני זה, בידעם שזה לא לרצון לתקוע בחצוצרות במצב שבנ"י נמצאים בלי מקדש - קל וכלי מזבח, ושומע, קול תרועה יקשיב וישמע לקול תקיעתו בשופר וזעקת לבנו בתפלתנו וימהר ויחיש גאולתו ופדות נפשו השלימה בביאת משיח צדקנו ובבנין בית מקדשנו ותפארתנו במהרה בימנו אמן.

יתר על כן, יש שהסתייגו אף מתקיעה בשופר:

שו"ת משנה הלכות חלק ח סימן קצח:

הא דנהגו לתקוע היינו כשבני ישראל בעת צרה ומקבלין עליהם להטיב דרכם הרעה... אבל בעונ"ה בדורות האחרונים אשר נתמעט כבוד התורה והשפעת גדולי התורה ירדה אחורנית... מה"ט הפסיקו להתריע ברבים בשופרות וכיוצא בזה כי ח"ו יצא שכרו בהפסד... לכן ראו חז"ל ורבותינו ז"ל הצדיקים האחרונים ובטלו ענין ההתרעה רק מתחננין כל אחד כפי כמו על דורו.

הגר"מ שטרנבוך נקט שמצוות התקיעה מתקיימת גם בזמן הזה, אם כי אין בה חיוב, ומתוך כך דן בפרטי הדין:

תשובות והנהגות כרך ג סימן קנז:

בארץ ישראל החיוב הוא מדינא... אבל לא שמענו שידקדקו כל אחד ואחד לשמוע התקיעות כמו בראש השנה, ונראה הטעם שעיקר החיוב מוטל על הציבור, ובית דין הם שקובעים החיוב, ויש לומר שלדין שאין לנו סמוכין אין לנו דין ב"ד ולא חל החיוב כלל, שבית דין הם שלוחי הציבור, והם שקובעים שחל חיוב תקיעה. ונראה שב"ד קובעים גם את זמן החיוב, דהיינו אם לתקוע כל יום ויום או רק פעם אחת בהתאספות כולם... ונראה שהמצוה היא עם תפלה דוקא לזעוק ולהריע אבל בלי לזעוק אין המצוה להריע לבד כמו בראש השנה, ובזמן הזה אף אם אין חיוב מכל מקום התפלות בשמעים יותר כשקובעים שעת צרה היא ומתפללין עם תקיעות דוקא, ותימה שהפוסקים לא ביארו מצוה זאת כפי הצורך. ובירושלים עיה"ק נוהגין כשהציבור מתאסף בעת צרה וזועקים באמירת סליחות, תוקעים בשופרות, ונראה דמקיימין בזה האי מצוות עשה.

❖ **האם יש מקום לחלק בין תפילה מרכזית של הרבנות הראשית לתפילה בבית כנסת מסוים?**

ו. הלכה למעשה

א. מצווה מהתורה להתפלל בעת צרה, כל אחד בלשונו, ומתקיימת המצווה בנוסח התפילה לפני יציאה לקרב שתיקן הגר"ש גורן.

ב. כשמקיימים תפילות ציבוריות על צרת הציבור, לדעת רבים מהפוסקים ראוי לתקוע בשופר, ויש אומרים שאף להריע בחצוצרות.

ג. תקיעה זו אינה מוטלת על כל יחיד ויחיד, אלא על נציגי הציבור.

כשם שמתענים ומתריעים (תוקעים בשופר) על הגשמים, כך היו מתענים על שאר הצרות, כגון כותים שבאו לערוך מלחמה עם ישראל, או ליטול מהם מס, או ליקח מידם ארץ.

המג"א תמה מדוע במקומו לא נהגו לתקוע:

מגן אברהם סימן תקעו הקדמה:

אני תמה, למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה, ואף על פי שאין תענית ציבור בבבל, מכל מקום הלא מדאורייתא מצוה לתקוע בלא תענית?

הנתיב חיים תירץ שהמצווה נוהגת דווקא בארץ ישראל:

נתיב חיים סימן תקעו:

ולי לא קשיא מיד, דהא מקרא מלא הוא 'וכי תבואו מלחמה בארצכם וגו' והרעותם בחצוצרות, נמצא שמצות עשה מן התורה בארץ ישראל הוא.

כנגד זה כתב הגר"מ פיינשטיין:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן יג:

תמוה לדרוש מעצמנו הקראי, שלא מצינו חלוק בין חז"ל לבגבולין דבארץ ישראל לא בגמרא ולא ברמב"ם, ולכן אי אפשר לומר כדבריו.

לעומת זאת המשנה ברורה הביא את דברי הנתיב חיים והוסיף:

משנה ברורה סימן תקעו ס"ק א (על פי הפרי מגדים):

יש שכתבו דאפשר דאף בארץ ישראל דוקא כשהיה תחת רשותינו, ואפשר עוד דדוקא כשהגזירה הוא על רוב ישראל אז מצות עשה לתקוע אבל בלא הכי לא.

באופן אחר כתב ערוך השלחן:

ערוך השולחן אורח חיים סימן תקעו סעיף ד:

נלע"ד דהתרעה לא הוי מן התורה רק בזמן הבית... כל קראי דשם אינו אלא בזמן הקרבנות, כדכתיב: "וביום שמחתכם וגו' ותקעתם בחצוצרות על עולתיכם וגו'". ובוודאי תפלה וזעקה הוי מן התורה גם בחוץ לארץ... אבל לא התרעה.

וכן נקט הגרי"ש אלישיב בעקבות ספר החינוך:

קובץ תשובות חלק ב סימן לג:

מבואר בהחינוך שמצוה זו של חצוצרות בעת צרה לא נוהג אלא בזמן הבית.

סייג אחר למצוות התקיעה כתב הנצי"ב:

עמק הנצי"ב בהעלותך פסקה יח:

חצוצרות אינו נוהג אלא לפני ה', כדכתיב והרעותם בחצוצרות וגו' ונזכרתם לפני ה' אלקיכם וגו', והוא מחנה הארון שהלך במלחמה עם ישראל... וממוצא מדברינו נשמע דעיקר המצוה הכתובה בתורה הוא בחצוצרות ולפני ה', אבל בשופר ובזמן הזה הוא דרבנן, ודוקא בשעת התענית התקינו.

❖ **ענין בלשונם של הרמב"ם, הרמב"ן והשולחן ערוך שהובאו לעיל.**

האם הסברים אלו מתיישבים בלשונם?

לעומת זאת, הגר"ח שרגא פייבל פרנק (רבה של שכונת ימין משה) העיר שהסברים אלו אינם מתיישבים בלשונם של הרמב"ם:

המעין חלק י כרך ד:

תקיעה... שהוא חובת הגוף אינו תלוי בארץ ובכל מקום נוהג דין זה... בשיטת הרמב"ם לא נראה לי לומר כן שהתכוין על ארץ ישראל (או על זמן הבית) דוקא, מדסתם ולא פירש שום דבר מזה.

היעב"ץ תירץ את קושיית המג"א בדרך אחרת:

מור וקציעה סימן תקעו:

אין המצוה אלא בכהנים ובחצוצרות, והאידינא ליכא כהנים מיוחסים, ולא חצוצרות של תורה. משום הכי מסתברא דאפילו בארץ ישראל ליתא מצוה השתא, ולא שמענו שינהגו כן בארץ ישראל בזמן הזה. ושופר, כיון דתקנתא דרבנן היא לא תקנוהו אלא בתענית ציבור, ואין תענית ציבור בבבל וגם לא בארץ ישראל האידינא.

אולם הגר"מ קליין תמה על דבריו:

שו"ת משנה הלכות חלק ח סימן קצח:

דבריו נפלאו, וחס וחלילה להוציא לעז על כהני זמנינו, וגדולה חזקה. ואם נוציא לעז על הכהנים, אז ח"ו נוציא לעז על כלל ישראל... ועיין רמב"ן

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות

ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

להעטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים

בוואצאפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות

הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב אודי

שורץ רע"ן הלכה, רס"ן הרב עז קאמפ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי

גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן.

נתיב חיים: רב"ט אביעד דביר.